

Francois Rabelais

Eri lähteiden mukaan selostellut K. R.

”Samaan aikaan kuin Lutherus Saksassa heiluttaa raamattuaan taisteluun paavinvaltaa vastaan ja Machiavelli kuolee yksin ja hyljättyinä, samaan aikaan kuin Savonarola tulee poltetuksi polttoroviolla ja veri virtaa Tukholman katuojissa — nousevat eteemme eräät kasvat usvan keskeltä, Rein-virran länsipuolelta, ja vähitellen koko olennonkin ääriivivat. Kaksi älykästä silmää hyvätuulisten kasvojen keskellä, jotka hitaasti vetäytyvät leveään hymyyn ja äkkiä purskahtavat mehevään nauruun, vahingoniloiseen peikkonauruun, joka kajahtaa taivaaseen saakka hänen huomattessaan, että kokonainen kapale maailmaa, koko keskiaika auktoriteetti-ihailuineen ja henkisine pimeyksineen — auttamattomasti näyttää kulkevan kadotustaan kohti”.

Näin alkaa Erik Lie selostuksensa Francois Rabelais’ista, satiirikirjoittajien keskiaikaisesta oppi-isästä, tästä ihmeellisestä munkista, joka veti koko aikakauttansa huulesta ja parrasta, joka oli samalla jumalan-kieltäjä ja pappi, lääkäri ja kielimies, maanmittari ja estetiikko, insinööri, professori, taitava anatoomi, arkkitehti — sanalla sanoen valistunut mies, taitava ja nerokas, mutta ennenkaikkea huikean rivosuinen ja karkea, pistävä, sarkastinen älykyyden kaikkiin kieliin ylettyvä yleisnero, jota ilman keskiaika olisi todellakin henkisen pimeyden ja raakauden tunkea keskittymä.

Ainoastaan Voltairea voidaan myöhemmässä historiassa verrata Rabelais’een; karkeudessa hän ainakin on tämän tasolla; ehkäpä nämä kaksi miestä muodostavatkin aivan erikoisen maailmansa, rikkaan, mehevän, hymyilevän maailman, jossa inhimillinen heikkous ja ennenkaikkea yhteiskunnallinen nurinkurisuus kiskaistaan rutosti esille ja niille nauretaan lapsen tavoin, avoimesti, pahanilkkisesti, mutta kuitenkin parantavasti.

Hän oli kapakoitsijan poika, syntynyt Tourainessa, Chinonin kaupungissa, joko vuonna 1483 tai v. 1495.

Hän kaateli vierailleen naukkuja isänsä kapakassa; vanhemmat ottivat isän kuoltua liikkeen huostaansa ja Francois lähetettiin luostariin, papinkouluun.

Nuorelle papinkokelaalle tarjosi kapakka täydellisen kuvan keskiajasta ja sen yhteiskunnallisista piirteistä. Hän kaateli tuikkuja suurisuisten tappelupukareiden kurkkuihin, juotti humalaan anekapalla olevia munkkeja — taru kertoo pikkuvikaran sellaisessa tilaisuudessa ostaneen pullolla kurjaa viiniä ennentekemänsä ja tulevat syntinsä anteeksi! — ohjasi humalaisia kauppiaita ilotyttöjen luokse, kirjoitelli omatekoisia, sangen epäilyttäviä reseptejä ”ranskantautia” sairastaville naisille, oli salaisena todistajana, kun pelitovereita pisteltiin kuoliaaksi, ryypäsi isojen miesten kanssa, teki törkeitä kepposia jesuiitoille, nyki esille pappien öisiä seikkailuja epäilyttävien naisten kanssa — ja lähetettiin sitten tämän pohjakasvatuksen saaneena, luostarikouluun vihkiytyäksensä sielä papiksi kotiseurakuntaansa...

Hän kävi kiinni opiskeluihin. Kolmenkymmenen vanhana hänet vihittiin papiksi. Hän oli oppinut tuntemaan keskiajan jumalan ja vähän muutakin.

Jos sen ajan luostarit olivatkin jo saaneet sen maineen, josta ne eivät ole ikinä vapautuneet — saastaisia, törkeitä salajuomapaikkoja — olivat ne joka tapauksessa opinahjoja, joissa voi päästä ajan tärkeimmissä aiheissa, kielissä, etenemään.

Mutta tuleva satiirikko ei ottanut opiskeluaan samalta kannalta kuin tuhannet muut. Hän oli tullut opiskelemaan. Yhtä hartaana kuin muutkin notkisti hän iltamessuissa polvensa ristiinnaulitun kuvan edessä, mätäki pyhälle neitsyelle tavanmukaiset rukoukset ja — kuten hän itse sa-

noo — "päästin monta syntispirua vanhan velhon, Pyhän Pietarin puheille, kurkku täynnä pyhää ehtoolisviiniä ja pää täynnä omia ja muiden typeryyksiä". Hän hankki pari toveria, ja alkoi näiden kanssa harastaa klassillisia kieliä ja tieteitä. Hän lueskeli tähtitiedettä, opiskeli lääkäriksi, luki klassikkoja; nuoren munkin oveluudella hinattiin luostariin kiellettyä kirjallisuutta, sellaista, jonka takia moni oli saanut nousta polttorivolle.

Maailmankatsomus avartui.

Sielu alkoi herätä.

Eraänä kauniina päivänä hän ja hänen kolme toveriansa joutuivat kiinni kiellettyjen kirjojen viljelemisestä. Heidät ajettiin pahalaisenpalvelijoina pois luostarista — eräs piispa otti heidät suojaansa. Tämä piispa oli tietysti—jumalankieltäjä; piispan nimellä sai hän pitää kuitenkin kiellettyjä kirjoja, kreikkalaisia teoksia, ja imeä niistä elämänviisautta.

Nyt ohjasi nuori mies askeleensa toiseen luostariin. Täällä saatiin vapaasti lueskella kaikkia kirjoja, saatiin väitellä, epäillä ja arvostella. Hän tarttui innolla lukuihin ja suoritti mainioita tutkimuksia luonnon- ja lääketieteen aloilla. Nyt hän luopui munkin-kokelaan viitasta ja antautui tutkimaan lääketiedettä. Tuskin enempiä vuotta opiskeltuaan, häntä varten — hänen monipuolisten tietojensa vuoksi — perustettiin erikoinen professorinvirka Montpellierin yliopistossa.

Hän opettaa yliopistossa. Mutta hän ei opeta kuten tavalliset professorit. Aine hänen suussaan muodostuu eläväksi, voimakkaaksi kuvaukseksi. Hän kääntää nurin aikaisiansa katsantokantoja, vääntää niskat nurin pinttyneiltä eöluuloilta, puhuu taloudellisten ehtojen vaikutuksesta historiaan, ruoskii kirkkoa olkansa takaa. Kaikki tämä tapahtuu henkevästi, rattoisasti; välillä sirottautuu joukkoon joku uskallettu viitsi, syvältä rouhaiseva ja iloa synnyttävä huomautus, joka saa papit raivoihinsa. Pakanallinen, iloinen professori saa kuitenkin oppilaidensa suosion. Luku-tunnit eivät ole kuivia ja jokapäiväisiä, vaan juhlahetkiä; Rabelaisin

iloinen, parrakas naama loistaa pirullisesta ilosta, kun hän kolhasee pappeja ja jesuiittoja; toisinaan oikein pulppuaa henkinen apulanta opetuksien välistä ja saa aikaan vapautta ja halua iskeä kaikkeen valheelliseen ja likaiseen. Hän puhuu ja kirjoittaa useita kieliä: kreikkaa, latinaa, ranskaa, italiaa, saksaa, portugalin-kieltä, hepreaa, englantia; kaikilla näillä kielillä tiedetään hänen kirjailleenkin, joskin latina oli pääkieli.

Hänen kepposistaan ja kujeluis-taan kiertää vielä tänäkin päivänä lukematon joukko kaikenlaisia kasukuja. Eraänä yönä tekee hän vihatulle piispalle ilkeän kepposen. Eräs lähetti tuo piispalle kirjelapsen. Siinä pyydetään prelaattia saapumaan erään hengenhädässä olevan naisen luokse. Piispa lähtee. Hän joutuu hienoon salonkiin, jossa puolipukeinen nainen ottaa hänet vastaan, keimailevasti vieden hänet pehmeälle sohvalle. Siivuovi avataan nopeasti ja Rabelais tulee esille makeasti hymyillen, saatellen perässään kirkkoraatia, jonka hämmästys ja suuttumus on rajaton. Hän joutuu kerettiläisten listalle. Mutta vastapainoksi hän hankkii kuninkaallisia suosijoita, jotka pelastavat hänet peukalopihdeistä.

V. 1543 pääsi Babelais tutustumaan aikakauden valtavoimaan, paaviin.

Hänet nimittäin nimitti juonitteleva Ranskan kuningas Frans I erään Du Bellayn henkilöä lääkäriksi, tämä kun lähti lähettilääksi Roomaan eräitä naimakauppoja solmiamaan. Oppineena tiedemiehenä hän takertuu tutkimaan "kaikkea mitä tien vieressä on näkyvillä". Vanha Rooma tarjosi tiedemiehelle kaikenlaista tutkittavaa. Ennenkaikkea pääsi hän tutustumaan sen kirjallisiin aarteisiin.

Samalla saa ajan kirkuvista epäkohdista ja hullunkurisista vastakohdista satiirikkokin ravintoa.

Frik Lie kertoo:

"Kun hänellä ensi kertaa oli tilaisuus tulla esitetyksi "hänen pyhydellensä" paaville, näki hän Du Bellayn polvistuvan maahan ja suutelevan paavin jalvoja. Silloin kerrotaan Rabelaisin sanoneen tai paremmin ajatelleen: "Koska piispan ei

sallita suudella muuta kuin hänen jalkojaan, niin ei suinkaan minun, joka olen vain piispan henkilöläkäri, sovi suudella muuta kuin paavin takapuolta'".

Roomassa hän anoi lupaa vihkiytyä munkiksi. Viekas tiedemies epäilemättä näki munkkiviitassa sopivimman puvun; sen sisällä menestyi parhaiden vapaa-ajattelija ja tiedemies. Hänet vihittiin munkiksi — ja samana vuonna sotaisia munkki oli suunnitelmassa täysin päteviksi osottautuneita sotilaallisia puolustussuunnitelmissa Pariisia varten.

Hän matkusteli edelleen. Hän osteele maita, hoitelee puutarhaa, julkaisee kasvitieteellisiä teoksia, joissa on nerokkaita havainnoita, tutkii matematiikkaa, rakastelee naisia; hänellä oli Lyonissa poika, jonka hän uskalsi tunnustaa omakseen, huolimatta ajan käsityksistä. Hänen keppostensa ja koukkujensa kaiku alkaa löytää kumupohjaa: kansa sepittää hänestä uusia juttuja hänen maineensa "on suurempi kuin kuninkaan ja parempi kuin paavin" ja hänen terävä kielenä iskee kirveleviä haavoja ylhäisiin ja alhaisiin, mutta ennen kaikkea ajan pappislurjuksien selkähahaksiin. Hän kapuaa milloin millekin professorin tuolille, luennon täysipainoisesti kaikista tunnetuista tieteistä, keksii nerokkaita selityksiä, sirottaa kirveleviä huomautuksia arisoisten elämästä ja nurinkääntyneestä yhteiskunnasta; hän käyttää ensimmäisen kerran kuolleiden ruumiita anatomisissa tutkimuksissa ja herättää sen kautta vihamielisyyttä itseänsä vastaan, mutta hänen suuri kansansuosionsa suojelee häntä.

Viidenkymmenen vanhana hän purkaa elämänsä, katkeruutensa, ilkeytensä ja viiltävän ivansa romaanin — tai kutsuttakoon sitä nyt miksi tahansa — "Gargantua ja Pantagruel", joka tänäkin päivänä, huolimatta karkeuksistaan ja pulppuavasta, yli rillain menevästä ilostaan, on merkittävin ja samalla iskevin yhteiskunnallinen satiiri.

Kosketeltakoon tässä sen sisältöä hyvin lyhyesti:

Kahdelle jättiläiselle syntyy poika, jonka nimi on Gargantua. Kun hän

on seitsemän vuoden vanha, päättävät vanhemmat saattaa hänet kuninkas Arthurin hoviin Bretagnessa. Niin pian kuin he saapuivat Champagnen metsään, alkoivat paarmat kiusata hevosta. Mutta tämä löyhötteli häntäänsä, joka oli kahden sadan sylen pituinen, ja toinen tammi toisensa jälkeen taitui ja kaatui maahan kuin oljenkorsi. Samoin kävi myöskin Beaucen maakunnassa, ja siksi tässäkin maakunnassa ei ole enään yhtään puuta. Matkalla varastettiin vanhemmilta eväspussi, ja he kuolivat, mutta poika Gargantua matkusti eteenpäin ja tuli "maailman suurimpaan kaupunkiin, nimittäin Pariisiin". Täällä hän kävi istumaan Notre Damen kirkon tornin huipulle, riiputtaen jalkojaan Seinen rannalla.

Äkkiä Gargantua huomasi kirkonkellot, ja hänen päähänsä pälkähti, että hän niistä saisi erinomaiset kulukset hevoselleen. Hän pisti ne siis taskuunsa. Mutta tästäpä syntyi hirveä rähinä kaupungissa. Asia joutui keskustelunalaiseksi Sorbonnen juma luusopillisessa tiedekunnassa ja pitkien väittelyjen jälkeen sinne ja tänne päätettiin, että vanhin ja viisain oppineista tohtoreista lähetettäisiin Gargantuan luokse vaatimaan kelloja takasin. Vanhin ja viisain lähti Gargantuan luokse ja piti seuraavan puheen hänelle: "Hum, hum. Terve, terve, herra. Olisi varsin kohtuullista, jos te antaisittin kirkonkellot meille takasin, sillä me tarvitsemme niitä. Hum, hum, hash! Meille on monta kertaa tarjottu niistä suuria summia, sekä Lontoosta että Bordeauxista käsin, niiden elementäärisen kompleksionin substansifikaalisen kvaliteetin vuoksi, mikä on intronifisioitu niiden quidditativisen luonteen terresteiteetinissä. Jos te suostutte meille palauttamaan kellot, niin saan palakaksi viidenkymmenen paria makkaroita ja hienot housut, jotka tulevat olemaan säärieni verhona hyvään tarpeeseen. Oi, taivaan nimessä, herrani, housupari on hyvään tarpeeseen ja viisain ei voi enää non abhorebit eam. Herrani! Kahdeksantoista päivää olen valmistanut tätä puhettani. Antakaa heidän kelloin kuin keisarin ovat ja jumalalle kuin jumalan ovat, Pyhän uskoni

kautta, herra! Jos haluatte virvoit-
tautua hyvällä aterialla minun ma-
karissan, niin totta tosiaan me teem-
me bonum cherubin. Olen juuri teu-
rastanut unum griseum ja minulla on
bono vinum... Hyvä herral antakaa
meille clochas nostras takasin!" Ko-
ko kaupunki ja theologicam faculte-
tun rukoilee teiltä sitä!" Tämä lii-
kuttaja jättiläistä ja hän antaa kellot
takasin.

Jättiläinen alkaa sitten kehittelä it-
seään. Oppineet tohtorit seuraavat
häntä kirjoineen yksinpä ulkohuo-
neeseenkin. "Jos hän sanoo, että vii-
ni on hyvää, tuovat oppineet heti
joukon Pliniuksen, Julius Polluksen,
Polybiuksen, Heliodoruksen ja mo-
nien muiden teoksia, ja ottavat sel-
koa, mitä nämä kirjailijat ovat mah-
dollisesti voineet sanoa hyvästä vii-
nistä tai paistetusta lihasta.

Hurjassa vauhdissa jatkuu kerto-
mus. Siinä saa salaisia ja julkisia is-
kuja eri tiedekunnat, homehtuneet,
vanhat professaripötkelöt, vanhat
katsantokannat ja kaikki henkinen
romu maalataan hehkuvilla väreillä
ja lopuksi maalataan kaikkien nau-
rettavaksi julkipaikkaan.

Koska siihen aikaan, jatkaa Rabe-
lais, luostareissa oli ainoastaan ru-
mia koukkuselkäisiä, fikaisia, tyhmiä
ja inhottavia naisia, ja luostareiden
miespuolisetkin asukkaat olivat raa-
jarikkoja ja rampoja, äkäisiä ja ilet-
täviä olentoja, määräsi Gargantua,
ettei hänen luostarissaan saisi olla
kuin kauniita, soreakasvuisia ja elä-
mänhaluisia naisia ja samoin myös
komeita, kaunisvartaloisia ja elämän-
haluisia miehiä. Ja koska miehet
niihin aikoihin pääsivät vain nunna-
luostareihin silloin, kun kukaan ei si-
tä tiennyt tai myrskyn raivotessa,
niin määräsi Gargantua, että hänen
luostarissaan mielen ja naisen tuli
aina asua yhdessä. Koetusvuoden ku-
luttua saivat he vapaasti erota, jos
halusivat. Munkkien tuli pukeutua
brokaadiin ja kultaan ja koristaa hat-
tunsa soljilla ja sulilla. Nunnilla tuli
olla siikkiiä ja purppuraa ja damasti-
kankaita. Heidän elämänsä ei saa-
tu järjestää luostarikellon tai sään-
nosten mukaan, vaan saivat he seura-
ta omaa mieltään. "Sillä hyvinkas-

vatetut ja rehelliset ihmiset pyrkivät
vaistomaisesti hyvään".

Tähän luostarijuttuun päättyy tä-
mä kertomus. Sen suoranaista jat-
koa on "Pantagruel". Tämä oli edel-
lisen poika ja samoin jättiläinen koo-
taan ja alkeiltaan. Pirullisella ta-
valla herkuttelee Rabelais, kuvates-
saan tämän nuoren vesan syömistä,
hänen tapojaan; hän hinaa syntymä-
vuotensa ääreen joukon houkkioita,
joita kutsutaan tohtoreiksi ja tans-
sittaa näitä hovinarrinaan. Kun esim.
nuori jättiläinen Pantagruel tulee pa-
halle tuulelle, köydetään hänet ket-
julla kehtoon kiinni; yksi ketju kiin-
nitetään itsensä Luciferin ympärille,
"joka niinä aikoina oli hieman äksy-
päinen, sillä hän oli saanut vatsanvai-
voja syötyään erään poliisin sielun".

Tämä teos on Rabelaisin purevin.
Hän pilkkaa kaikkea, mutta ei holtit-
tomasti. Järkeviä neuvoja tulvi is-
kevien sukkeluksien jälkeen, aivan
kuin polttaisi tuli ensin kaiken keh-
non ja virvottava sade puhdistaisi sit-
ten lian pois. Jokaiselle on isku, jo-
kalnen saa maistaa ivan vinkuvasta
siimasta.

Ikäänkuin suutaan maiskutellen
tarttuu hän aikansa oikeuslaitosta
kurkkuun: "Tiedättekös, kysyy hän,
millä tavalla karhu syntyy? Niin,
emä tarttuu penikkaan, tuohon muo-
dottomaan lihakappaleeseen, ja nuolee
sitä, kunnes se tulee tavallisen
eläimen näköiseksi ja saa neljä jal-
kaa, pään ja hännän. Sitten se saa
omin neuvoin kasvaa edelleen. Sama-
maten syntyy myöskin oikeuden-
käynti. Aluksi on vain pari asia-
kirjaa olemassa. Mutta sitten oikeu-
denpalvelijat ja komisariukset ja asi-
anajat ja kirjurit ja tuomarit ja no-
tario ja veronkantajat alkavat kyniä
ja nuolla molempain asianomaisten
kukkaroita ja raaputtaa latinankieli-
siä lauseita asiakirjoihin, ja vähän
ajan perästä syntyy sellainen kum-
mitus, jolla on pää ja silmät ja ham-
paat ja hermoja ja jänteitä ja suon-
ia ja verta. Tuo kummitus on nimeltään
oikeudenkäynti".

Erään kerran kirjan sankari Pan-
tagruel joutuu helvettiin ja kertoo
sitten, herättyään, seuraavaa:

"Käyntini helvetissä oli mielen-

kiintoinen. Tuomittuja ei kohdella niin pahasti kuin tavallisesti luullaan. He ovat tuomitut elämään toisissa yhteiskuntaoloissa kuin maan päällä. Nero on nykyään posetiivinsoittaja, Gottfried Bouillonilainen pyhään jäännösten kauppias, Aleksanteri Suuri suutari, jolle purppuraa puettu Diogenes antaa selkään, koska hän ei ole taitava ammatissaan; paavi Bonifacius VIII kokin apulainen — hänen tehtävänsä on kuoria rasva lihaliemestä — ja paavi Aleksanteri II on rotanpyydystäjä.”

Matkoillaan tämä jättiläinen sitten joutuu lopuksi maahan, jossa on jumalallinen pullotemppele. Pullon sisällä on terve inhimillinen järki. Sitä nestettä pitäisi ihmisten juoda...

“Pankaa Rabelaisin ruunoteos puristuskoneeseen, lausuu eräs kirjallisuushistorioitsija, ja siitä ei lähde yhtään alakuloisuuden pisaraa.”

Kun nykyaikana — sosialistina — lukee Rabellaisin teoksia hymähtää tuon tuostakin ja lausuu itsekseen: sillä tavalla me sosialistitkin arvostelemme, niin mekin näimme; Rabelais sanoi sen jo keskiaikana.

Keskiajan pimeydestä nousee hän kuin ilmestys, nauravana, oppineena, alati loimuavan nerokkaana.

Eräs kirjallisuushistorioitsija kertoo:

“Meudonin pieni seurakunta sai hänet papikseen, kun hän oli jo vanha, valkeahapsinen mies. Ensimmäiseksi työkseen, kun hän tuli uuteen seurakuntaansa, pani hän toimeen tanssit kirkossa. Se herätti toisissa seurakunnissa pahennusta. Mutta meudonilaiset puolustivat viisasta, jätti-

läiskokoista pappiansa ja tulivat hänen luoksensa kuin isän luokse turvaa etsimään. Kun patriarkka ohjasi hän seurakuntalaisiansa “jumalisen pullon” luokse ja hänen saarnansa eivät olleet kuivia pelotuksia helvetistä, vaan vapaan miehen räiskyvää iloa; hän paineli helvettiin kaikki sen varsinaiset tekijät, paavit ja papit, ja loi ihmisten eteen kuvan ikuisesta nukkumisesta ihanien poppeleiden alla, jossa ei heitä pirut häiritse; eläkää hyvin, sanoo hän, ja te ette koskaan tule pappismaisiksi.”

Nykyaika lukee omia kirjailijointansa.

Mutta vanhoiltakin ajoilta esiintyy suuria, mahtavia kirjailijapersoonia, joiden nero kalventaa nykyajan kirjalliset tuotteet.

Rabelais on sellainen.

Hän, tuo epäkohtien säälimätön paljastaja, yhteiskunnan ruoskija, on kuin vuosisatamme tietoinen sosialisti, joka on eksynyt pimeyteen ja yrittää löytää ratkaisua.

Rabelais kuoli 1553.

Meudonilaiset pystyttivät hänen kuvansa kirkkonsa pihtipieleen; se siellä tänäänkin.

Tarut ovat suurentaneet, osin hävisseet hänen mainettansa.

Tosiasiaksi jää, että hän on varsinaisen nykyaikaisen satiirin isä, jonka pystyttämien virstantolppien tuolle puolen ei ole kukaan vielä mennyt. Hän oli se, millaiseksi me mielellämme kuvittelemme terveen, voimakkaan, nerokkaan yksilön; ei yli-ihminen, vaan ihminen, joka oli juonut “jumalallisesta pullosta”.

